

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВПРАВ ДЛЯ НАВЧАННЯ КИТАЙСЬКОГО ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ (РЕФЕРУВАННЯ) МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ НА РУБІЖНОМУ РІВНІ

Анотація. У статті розглядаються етапи формування системи вправ для навчання китайського писемного мовлення (реферування) майбутніх філологів на рубіжному рівні. Проаналізовано роботи різних науковців щодо цього питання. Досліджується важливість навчання реферування крізь призму читання та аналізу тексту. Доводиться доцільність того, що реферування усного мовлення має передувати реферуванню письмових текстів.

Ключові слова: етапи навчання, система вправ, китайське писемне мовлення, текст, навчання реферування.

THE STAGES OF FORMING OF SYSTEM OF EXERCISES ARE FOR STUDIES OF CHINESE WRITING BROADCASTING (REVIEWING) OF FUTURE PHILOLOGISTS AT MIDDLE LEVEL

Summary. In the article the stages of forming of the system of exercises are examined for the studies of the Chinese writing broadcasting (reviewing) of future philologists at middle level. Works of different scientists are analysed in relation to this question. Importance of studies of reviewing through reading and analysis of text. There is expediency of that reviewing of the verbal broadcasting must be preceded to reviewing of writing texts.

Keywords: stages of studies, system of exercises, Chinese writing broadcasting, text, studies of reviewing.

Постановка проблеми. В останні десятиліття між Україною та Китайською Народною Республікою стрімкого розвитку набувають політичні, економічні, культурні, освітні зв'язки, співробітництво в галузі туризму, медицини, енергетики, космосу. Це зумовлює потребу у підготовці висококваліфікованих фахівців з китайської мови, здатних та готових здійснювати викладацьку, перекладацьку діяльність, комунікативну діяльність у різних сферах професійної взаємодії не тільки усно, але й письмово.

Система вправ відіграє ключову роль у формуванні компетентності в письмі майбутніх філологів-синологів. Наразі набуто значного досвіду в укладанні системи вправ для навчання писемного мовлення: розроблено типи та види вправ, визначено послідовність їх використання у навчальному процесі. Проте ми змушені констатувати, що система вправ для формування у майбутніх філологів-китаїстів компетентності в письмі на рубіжному рівні В1 наразі не розроблена. Для створення такої системи нами було вивчено попередній досвід науковців і проаналізовано їхні праці за останні роки.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Питанням етапів формування системи вправ для навчання китайського писемного мовлення, зокрема, реферування займалися такі науковці як: Кізірина Н.Г., Базванова Т., Пассов Е.И., Мазунова Л.К., Павловська Ю.В., Калінчук А.О., Курило Л.В., Сорокових Г.В., Литвин С.В., Устименко О.М., Кулик А.Д., Пикуцька О.В., Зуева І.К., Басова І.А., Мельник І.М.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Одне з найважливіших

питань полягає у тому, чи повинне реферування усного мовлення передувати реферуванню писемного мовлення у навчання китайського писемного мовлення для майбутніх філологів на рубіжному рівні.

Мета статті. Проаналізувати роботи попередників та чітко визначити етапи формування системи вправ для навчання китайського писемного мовлення (реферування).

Виклад основного матеріалу. У навчанні письма присутні, зокрема, три фактори: фактор знань (декларативних і процедурних), фактор мовленнєвих навичок писемного мовлення, фактор умінь [1, с. 15]. З висновків А. Калінчук випливає, що навчання письма має відбуватися на основі свідомо засвоєних лексичних, граматичних, стилістичних, лінгвосоціокультурних знань, знань про мовні і мовленнєві стандарти цільових типів і жанрів текстів; про те, як планувати, здійснювати і коригувати написане тощо [1, с. 15]. Аналіз наукових джерел показав, що науковці-методисти дотримуються цих трьох факторів по-різному.

Одні науковці знаннєвий фактор включають у процес формування умінь письма: Н. Кізірина обґрунтовує доцільність підготовчих вправ (орієнтованих на знайомство студентів з різними евристичними прийомами написання текстів) [2, с. 16]. Т. Базванова вважає, що навчання писемного мовлення має розпочинатися з формування теоретичних знань, пов'язаних з організацією писемного мовлення, потім – формування навичок та умінь [3, с. 18].

Інші науковці виключають знаннєвий фактор з процесу навчання письма. Ю. Павловська для навчання письма виділяє дві групи вправ: вправи для формування мовленнєвих навичок –

лексичних, граматичних та навичок розуміння і вживання засобів міжфразового зв'язку; вправи на розвитку вмінь написання жанрово маркованих творів [4, с. 40]. Ми вважаємо, що знанневий фактор є вкрай важливим у навчанні жанрово маркованого письма. Студент лише в тому разі може написати текст певного стилю, жанру, функціонального типу мовлення, якщо він знає лінгвостилістичні, жанрово-композиційні, прагматичні та інші особливості цих текстів.

С. Литвин, у свою чергу, у системі вправ для навчання майбутніх викладачів англійської мови професійно орієнтованого наукового писемного мовлення не акцентує увагу на формуванні лексичних, граматичних, орфографічних навичок: етап (1) рецептивний – етап розвитку вмінь читання та формування навичок використання позамовних стандартів написання текстів; етап (2) рецептивно-репродуктивний – етап формування та вдосконалення навичок використання позамовних, мовних і мовленневих стандартів написання тексту, а також формування вмінь написання тексту (розпізнавання та вживання засобів міжфразового зв'язку; розпізнавання та коректне розміщення блоків інформації; заповнення форм з використанням змістових опор; написання окремо вступної та заключної частин листа; написання листа, об'яви, автобіографії за допомогою формальних та змістових опор); етап (3) продуктивний – етап розвитку вмінь написання тексту [5, с. 5-7]. Л. Курило так само не акцентує увагу на формуванні лексичних, граматичних, орфографічних навичок, проте дослідниця зосереджується на скрупульозній роботі над самим текстом: етап (1) сприйняття наукового тексту (читання бінарних наукових текстів; виконання завдань для перевірки їх розуміння; виконання лінгвостилістичного аналізу наукових висловлювань; впізнавання позамовних стандартів написання англійських наукових текстів); етап (2) – підготовчий (використання специфічних лексичних одиниць, граматичних структур і пунктуаційних засобів у англійських наукових текстах; дотримання логіко-композиційної побудови та смислової цілісності наукового тексту; використання соціокультурно маркованих мовних засобів); етап (3) написання чернетки наукових текстів (продуктування англійських наукових текстів заданих жанрів з дотриманням їх комунікативно-риторичних і композиційних норм написання); етап (4) коментування та корекції (читання, аналіз та редагування запропонованого наукового тексту; коментування, аналіз та редагування написаних студентами наукових текстів); етап (5) продуктування остаточного варіанта тексту із урахуванням рекомендацій щодо його вдосконалення); етап (6) коментування тексту, взаємо / самокорекція та взаємо / самооцінка [6, с. 31]. Висновки С. Литвин та Л. Курило є актуальними, а системи вправ у цілому прийнятною для навчання китайського писемного мовлення майбутніх філологів на рубіжному рівні. Проте, ми вважаємо, що формування графічно-орфографічних, лексичних та граматичних навичок письма повинне займати належне місце на рубіжному рівні навчання мови, оскільки типологічні особливості китайської мови не дозволяють вивчити її лексику, граматику та систему

ієрогліфів за перші два роки навчання (починаючи «з нуля»).

Система вправ О. Устименко охоплює три етапи: рецептивно-репродуктивний (1) (вправи на читання і розуміння зразків текстів; на формування позамовних навичок володіння жанровою структурою текстів, аналіз позамовних особливостей жанрової структури зразків автентичних текстів; ідентифікація і розуміння комунікативних цілей і намірів авторів текстів написання і правильне розташування окремих інформаційно-структурних елементів текстів); репродуктивний (2) (вправи на формування і вдосконалення мовленневих навичок створення текстів англійською мовою: імітація, підстановка, відновлення, трансформація, завершення, розширення, скорочення та комбінування мовленневих зразків; розпізнавання і вживання засобів міжфразового зв'язку; парафраз); продуктивний (3) (вправи на розвиток умінь створення текстів документів на рівні понадфразової єдності та на рівні тексту [7, с. 28]. На потребі використовувати репродуктивно-продуктивні вправи (які здійснюються з опорою на текст), а завершувати процес навчання письма продуктуванням самостійних текстів пропонує й О. Кірзіна [2, с. 16]. У річці досліджень О. Устименко та О. Кірзіної формуємо концепт нашого дослідження: навчання реферування має передувати навчанню продуктування власних висловлювань. Крім цього, графічно-орфографічна специфіка китайської мови та її лексичні особливості диктують нам потребу в формування мовленневих навичок та вмінь до етапу аналітичної роботи з текстом, під час аналізу тексту, під час продуктування тексту реферату чи повідомлення.

Н. Зінукова розробила систему вправ для навчання письма, яка складається з підсистем: кожна підсистема охоплює групи вправ, спрямовані на формування умінь писати тексти певного жанру. Дослідниця пропонує реалізувати кожен підсистему у чотири етапи. На кожному етапі студенти виконують певні мовленнєві дії. На першому етапі – рецептивні дії: ознайомлення із зразком твору, аналіз його логіко-композиційної побудови, особливостей реалізації комунікативного наміру та ситуації спілкування; на другому етапі – рецептивно-репродуктивні дії (ознайомлення з опорами, складання плану, репродуктування окремих елементів тексту за завданнями викладача та з опорою на допоміжну інформацію). На третьому етапі (письмо за заданими орієнтирами) студенти репродукують окремі елементи тексту, використовуючи задані орієнтири, з використанням вербально-графічних опор реалізують комунікативний намір у межах конкретного жанру тексту. На четвертому етапі студенти самостійно виконують саме продуктивні дії щодо створення текстів відповідних жанрів [8, с. 8-9]. Система вправ Н. Зінукової охоплює знанневий компонент, проте дослідниця мало акцентує уваги на дискурсивних аспектах (як і попередні дослідники) продуктування писемного мовлення. Обравши, по суті, жанровий підхід ключовим до навчання писемного мовлення, дослідниця слушно розробила окрему підсистему вправ для навчання кожного жанру. Однак варто зауважити, що науковець концентрує увагу на творенні безпосередньо тек-

стів, процес формування мовленнєвих, графічно-орфографічних навичок дослідниця оминає. Для навчання ж китайської мови на рубіжному рівні В1 процес формування мовленнєвих навичок та вмінь має бути інтегрованим.

Проаналізувавши низку наукових праць, присвячених навчанню письма, констатуємо такі тенденції в побудові вправ: а) використання / невикористання знаннєвого компонента; б) використання / невикористання вправ для формування мовленнєвих навичок; в) розроблення підсистем вправ для навчання кожного жанру; г) зосередження уваги на композиційних та лінгвальних особливостях текстів різних жанрів; д) використання зразків готових текстів як зразків під час навчання письма; е) спорадично представлені вправи, орієнтовані на формування дискурсних, соціокультурних та прагматичних умінь.

Оскільки навчання філологів китайців письма на рубіжному рівні орієнтоване на формування умінь складати власні реферати, а також власні письмові повідомлення, вважаємо за доцільне, зупинитися на етапності навчання реферування та на комплексах вправ, покликаних формувати відповідні вміння.

Навчання реферування більшість науковців розглядають як процес формування реферативних умінь інтегровано з уміннями, пов'язаними з рецептивними видами мовленнєвої діяльності – аудіюванням та читанням.

Г. Сорокових для навчання реферування розробила три етапи: I етап (дотекстова робота): удосконалення техніки читання, граматичних і вимовних механізмів мовлення: вправи на розвиток зорового сприйняття, на розвиток уваги, на читання груп речень, однакових за будовою, на тренування м'язів очей. II етап – робота над текстом: вправи, пов'язані з розумінням змісту тексту на рівні значення; вправи, пов'язані з розумінням роботи над текстом (формування розумово-мнемічних умінь читання і виховання культури читання: розуміння тексту і знаходження потрібної інформації, вправи для оволодіння логіко-семантичної основою тексту, вправи, пов'язані з роботою над заголовком тексту, роботою над абзацом, вправа на визначення теми тексту, – вправа на виділення в тексті смислових віх, вправа для розвитку антиципації). III етап – складання тексту реферату [9, с. 11-12].

А. Кулик при навчанні усного реферування виділяє чотири об'єкти: аудіювання, говоріння, переклад (як мимовільна інтерпретація внутрішнього мовлення рідною мовою є в процесі сприйняття неперекладним чинником) і сам процес реферування. Для навчання реферування усного мовлення А. Кулик розробила три групи вправ: А. мовні, які охоплюють: презентативні, фонаційні; Б. мовленнєві, які містять: розпізнавальні, семантизуючі, конструктивні, рецептивні, конструктивно-компресивні; В. комунікативні, які охоплюють: конструктивно-поширювальні, конструктивно-інтерпретаційні, конструктивно-трансформаційно-комбіновані, реконструктивні, прогностичні, аналітико-структуруючі, моделювальні, стратифікаційні, трансформаційні, пошуково-асоціативні, мнемічні [10, с. 21]. Важливим є висновок дослідниці про те, що реферуванню усного мовлення має передувати реферування письмових текстів.

Реферування усного мовлення має здійснюватися шляхом переносу механізмів реферативного читання на цей процес [10, с. 21]. Ми поділяємо висновки дослідниці, така ієрархія властива й для навчання створення китайськомовних рефератів, оскільки обробка усного китайського мовлення, а також його фіксація є значно складнішим процесом, ніж обробка письмового мовлення, і студенти мають уже бути підготовлені до такого виду реферування. Дослідниця виділяє три групи вправ (мовні, мовленнєві, комунікативні), орієнтовані на навчання усного реферування. Ми в цілому поділяємо висновки автора про потребу застосовувати саме такий спектр вправ.

Отже, у складанні вправ для навчання реферування склалися такі тенденції:

- інтегування процесу навчання реферування з рецептивними видами мовленнєвої діяльності;
- формування лише текстотвірних умінь (компресії інформації, опрацювання окремих композиційних елементів), формування мовленнєвих навичок не береться до уваги;
- формування текстотвірних умінь інтегровано з мовленнєвими навичками;
- навчання письмового реферування має передувати навчанню усного.

Висновки і пропозиції. Отже, підсумовуючи результати аналізу праць, присвячених навчанню письма та реферування, а також враховуючи зміст китайськомовної компетентності в письмі, яка охоплює дискурсний, соціокультурний, прагматичний, мовний, стратегічний; жанровий підхід до навчання письма, графічні та типологічні особливості китайської мови, інтегування процесу навчання письма з формуванням лінгвістичної та соціокультурної компетентностей, визначаємо, що система вправ для навчання китайського писемного мовлення має охоплювати:

- формування лінгвальних, соціокультурних, дискурсних знань – «про що писати» і «як писати»;
- формування соціокультурних, дискурсних, прагматичних умінь;

– в основі навчання реферування, так само як і письма, покладено жанровий підхід, тому система вправ охоплює підсистеми, орієнтовані на навчання кожного жанру окремо;

– враховуючи типологічні та графічно-орфографічні особливості китайської мови, формування лексичних, граматичних, лінгвосоціокультурних, графічно-орфографічних навичок здійснюємо окремими комплексами некомунікативних вправ, а також під час аналізу, компресії текстів першоджерел, під час написання реферату або власного повідомлення.

– навчання реферування має передувати навчанню написання власних висловлювань;

– навчання реферування письмових текстів має передувати навчанню реферування усних текстів;

– читання та аудіювання текстів розглядаємо як етап роботи із реферування;

– читання та аналіз текстів є обов'язковими для навчання написання власних повідомлень.

Китайська мова, яка типологічно відмінна від української і має особливу графічну систему, вимагає, як показує наш власний досвід, перманентної роботи з формування лексичних, граматичних, графічно-орфографічних навичок, адже, не володіючи ієрогліфами, студенти не зможуть

фіксувати необхідної інформації, тому перед читанням та перед аудіюванням студенти мають уже володіти необхідними мовними та, найголовніше, графічними засобами (з проєкцією їх використання під час написання реферативних

чи власних текстів). Тому навчання письма китайською мовою має розпочинатися і супроводжуватися вправами на формування лексичних, граматичних, лінгвосоціокультурних та графічно-орфографічних навичок.

Список літератури:

1. Калінчук А.О. Дидактичні і методичні передумови навчання письма у позакласній роботі учнів основної школи / А.О. Калінчук // Іноземні мови : Науково-методичний журнал. – 2017. – № 3. – С. 10-16.
2. Кизрина Н.Г. Обучение студентов третьего курса языкового вуза креативному письму: немецкий язык: автореферат дис. ... кандидата педагогических наук: 13.00.02 / Кизрина Наталья Геннадьевна; [Место защиты: Нижегород. гос. лингвист. ун-т им. Н.А. Добролюбова]. – Нижний Новгород, 2009. – 23 с.
3. Базванова Т.Н. Обучение иностранных студентов и специалистов нефилологического профиля деловому письму с использованием дистанционных технологий: автореферат дис. ... кандидата педагогических наук : 13.00.02 / Гос. ин-т рус. яз. им. А.С. Пушкина. – Москва, 2005. – 24 с.
4. Павловська Ю.В. Вправи для індивідуалізації навчання англійського професійно орієнтованого писемного мовлення майбутніх аналітиків систем / Ю.В. Павловська // Іноземні мови. – К.: «Ленвіт», 2015. – № 81. – С. 37-43.
5. Литвин С.В. Навчання учнів старшої загальноосвітньої школи писемного спілкування англійською мовою. Спеціальність 13.00.02 – теорія і методика навчання: германські мови. – К., 2002. – 276 с.
6. Курило Л.В. Вправи для навчання майбутніх викладачів англійської мови професійно орієнтованого наукового писемного мовлення / Л.В. Курило // Іноземні мови. – 2013. – № 1. – С. 28-33.
7. Устименко О.М. Навчання створення фахової документації англійською мовою студентів факультетів зовнішньоторговельної діяльності. Спеціальність 13.00.02 – теорія і методика навчання: германські мови. – КНЛУ, 2002.
8. Зінукова Н.В. Навчання студентів-економістів написання англійською мовою довідково-інформаційної документації: дис. канд. пед. наук: 13.00.02 / Зінукова Наталя Вікторівна. – К., 2004. – 235 с.
9. Сорокових Г.В. Компрессия текста с помощью ЭВМ как средство обучения студентов неязыковых факультетов реферированию и аннотированию научно-технической литературы (на материале французского языка, неязыковой ВУЗ): автореферат дис. ... кандидата педагогических наук : 13.00.02. – Москва, 1993. – 18 с.
10. Кулик А.Д. Методика обучения иностранных студентов-нефилологов устному реферированию с использованием графов: автореферат дис. ... кандидата педагогических наук : 13.00.02 / Гос. ин-т рус. яз. им. А.С. Пушкина. – Москва, 2003. – 24 с.